

без застајања, старајући се да му непријатељ неутече из очију и да се — кад овај нанишани — иза дрвета заклони. — Стрељац одпочимље тек онда паљбу, кад се је наместио иза буд каквог заклона и продужавају са добро састављеним метцима. —

Пролазећи кроз густе цбунове треба да буде на опрези. —

101. **Чистине** које се немогу заобићи, треба претрчати. У отвореном земљишту без икаквог заклона срељци се полегну или чучну, или се — сем у тренутку у ком пуцају — непрестано крећу, како би непријатељу гађање отежили (§. 47 т. 444).

102. У случају, кад је десетина принуђена да се у домашају добро угођене **непријатељске ватре преко какве чистине движе**, бит' ће добро, ако стрељци то движење од заузетог па до оног места које треба да поседу, неврше једновремено, него по **редовима**, један од другог прилично одаљен, или такођер појединце са већим међусобним растојањем.

Б). Употреба већег предела.

103. При намешћању од **неколико десетина** са дотичним **подпорама** и **резервама** треба да се на подобни начин употреби земљиште имајући, при том увек на уму — као и код намешћања појединих стрељаца — **што веће дејство паљбе**.

104. Оцењивајући дакле какви положај треба осматрати његову каквоћу најпре у погледу **добре употребе ватреног оружја** па тек онда у погледу на њему налазећих се **заклона**.

27

ВОЈИН

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ
ДРАГАШЕВИЋ
ОФИЦИР.

ГОДИНА СЕДМА
1870.
КЊИГА 7. ЈУЛИЈЕ.

- САДРЖ:
1. Артиљеријско гађање од Пав. Борђевића.
 2. О поступку једног батаљона у разним бојним приликама с употребом четног колонског система, а с обзиром на данашње пушке. Превео Младен Јанковић.
 3. Подофицирске школе за артиљерију од Путниковића.
 4. Десетник у стрељачком низу, по једној аустријској гъизици за наша правила (I део) удесио Адолф Сертић.
 5. Покушаји са брзојавом у Шалонском стану од А. Сертића.

У БЕОГРАДУ
У ДРЖАВИНОЈ ПЕЧАТНИЦИ.

Артиљеријско гађање.

Предмет, који гађамо или видимо или невидимо т. ј. или стоји одкривен пред оруђем или је пак саклоњен другим неким. који стоји измеђ њега и оруђа. У првом случају треба зрно да удари управ у сам предмет а у другом случају пак треба зрно да прелети преко заклона и да удари у гађајући се предмет; — другим речма у првом случају путања зрна треба да се повуче кроз две дате тачке а у другом случају кроз три тачке, од којих је једна: уста топовска.

Према овоме гађање артиљеријско сасвим природно се дели на:

- 1., Гађање одкривених предмета
- 2., Гађање сакривени (заклоњени) предмета.

У једном и у другом случају предмет може бити вертикалан (управан) или хоризонталан (положен). Гађање одкривени вертикално стојећих предмета најобичније је и најпростије — Тај начин пуцања просто зове се **гађање у нишан**.

— Је ли предмет, који гађамо хоризонталан, тад се мења фишек а уга остаје сталан. Тај начин гађања зове се **убацивање**. У осталом при гађању одкривених предмета и фишек и уга могу се мењати у извесним границама, као што је то на прилику случај код лаки и тешки 4 фунташа у Француској (*tir plongeant*) навџсна стрѣльба).

При гађању сакривени предмета мора се мењати и угао гађања и фишек. Пуцање је ово сложеније и

захтева од артиљера и извесног теоријског знања о летењу зрна. При овом начину пуцања треба одредити и угао и фишек према даљини предмета и заклона и према њиховом међусобном положају.

Гађање сакривених предмета може се опет поделити на двоје: на гађање вертикални предмета и положени. У првом случају зрно дејствује на предмет првим ударом, а у другом управља се тако да и одскоком дејствује. Последњи начин зове се **рикошетање** (рикошетно гађање) и он је одпре, кад је глатка артиљерија била, имао велику употребу — Данас пак опет није ништа од своје старе важности изгубио, но га је теже извршити са жлебним топовима. Рикошетни метци по њиховим путањама дели се опет на круће (блажије) и кривље метке. — То зависи од даљине предмета и заклона и њиховог међусобног положаја према устима топовским.

Гађање дели се даље:

1., По оруђу.

На гађање из топова, Мерзера, и Хаубица и т. д.

2. По муницији.

На гађање гранатом, шрапнелом и картечом

Затим на гађање са обичним увећаним или умањеним фишеком,

3). По положају.

На право (фронтално), косо, анфилирно и т. д.

и на последку:

4.) На пољско и опсадно гађање.

У нашој артиљерији имамо :

1., лаке пољске 4-џаше	}	жлебне
2., тешке пољск. 4-џаше		

3., глатке 6-џаше, који ће се по свој прилици
ожлебити.

4., 12-џаве жлебне топове за поље и опсаду;

5., 12-џаве жлебне кубусе, и

6., глатке од 16-см хаубице и за све ове то-
пове муницију :

Картач шрапнел и гранате.

Из ових оруђа гађамо :

I. Из лаког и тешког 4 џаша.

против отривени предмета.

Гранатом, против колона, које стоје изван 1500^m даље против предмета, које треба порушити или запалити из близа или из далека у пољу гађа се гранатом.

Примедба. Тешки 4 џаш гранатом може и у опсади за прављење бреше или уопште против предмета, који се виде, с' коришћу дејствовати. У бреш-батеријама, демонтир-батеријама а и у контр-батеријама може се и он употребити. Против предмета пак, који су сакривени неможе се употребити за рушење једино убацивањем против сакривених трупа.

Шрапнелом.— Против трупа на одстојање између 400 и 1500м, Преко те даљине умањава се јако и тачност гађања а и само дејство шрапнелни куршума.

Картечом пуца се против јуришних непр. колона и против изненадног испада непријатеља до на 400^m. Преко 400^m (600к)картечно је дејство слабо, једно с' тога што се картечи због жлебова у топу јако

распрште а друго с' тога што картечи у перкусији много изгубе. Картечно дејство код данашње артиљерије умањено је и жљебљењем топова и тиме што морају циначни (од цинка) бити.

Против сакривени трупа.

За ову цел убацују се гранате из лаког и тешког 4 Ђаша у шанец или уопште у заклон, којим је непријатељ заклоњен. Главна је цел оваког пуцања наћи и тући непријатеља сакривеног у шанцу или тереном заклоњеног.

Из лаког и тешког 4 Ђаша убацује се под сланим углом 35° мењајући пунеће. (? Ур.)

Примедба. кад се и 6 Ђаши буду ожлебили, тад ће и они на овај начин дејствовати.

II Из 12 Ђвог жљебног топа.

Овај ће се и у пољу и у опсади употребљавати.

У пољу:

1, против одкривени предмета дејствова ће:

Гранатом против трупа у пољу изван 2000^м, са рушење предмета тврдих издаље и изблиза и са тешким 4 Ђвим топом на далеко за рушење и палење — бомбардање села, вароши и логора непријатељских.

Шрапнелом, против трупа у пољу од 500 — 2000^м, (3000 кор.).

Картечом као год и из лаког и тешког пољског 4 Ђаша до на 500 метара.

2., Против сакривени предмета. 12 Ђви топ као и лаки и тешки 4 Ђаш дејствоваће против сакривених трупа. — Осим тога, за то, што му је зрно теже

и јаче експлозивно дејствује употребиће се и за рушење предмета тврди и сакривени.

Из 12 Ћаша неможе се убацивати под сталним великим углом (35°). зато:

а., што би те врло тешко могло укопати, јер лафет на равници једва дозвољава 12° док притом лаки и тешки лафет дозвољавају 22° — 23° .

б., и што би лафет тако укопан много трпио па би се брзо и покварио. Највећи уго, који се може за употребу дозволити јест 25° .

Из ових узрока код 12 Ћаша мора се мењати и фишек и уго при убацивању (*tir plongeant*).

У таблици су стављена три пунења: 300, 400 и 600 грама барута а из опсадне таблице 12 Ћаша могу се и више њих по потреби узети.

У О п с а д и.

Осим гађања видних предмета у опсади долази ош и гађање сакривених предмета. — а ово као што је речено захтева да се уго и пунење удешавају према даљина и положају предмета, који се гађа, према даљини и положају заклона, који сакрива предмет. Да би се могло 12 Ћаш у опсади за ове прилике употребити, направљене су таблице гађања за различита пунења између 100 и 1500 грама барута — у почетку од 100 до 600 грама за сваки 25 грама а даље од 600 до 1200 грама за сваки 50 гр. и напоследку од 1200 до 1500 за сваки 100 грама.

Примедба. У истим таблицама стављене су све даљине, које су се могле добити са углима до 23° — 26° , Но ово не с' тога што су толике даљине потре-

бне за опсаду (највише би требало терати до 1500^m) већ више с' тога што се и то могло добити, — што ће разуме се за испит својстава нашег 12 Ћаша корисно бити.

Из даљег проматрања виде ће се начин употребе ових таблица.

III Из жлебног кубуса.

Убацује се под сталним углом мењајући пунеће. Целъ је овом убацивању рушење сакривени и одкривени предмета. Против сакривени трупа дејство би било слабо за то, што граната дубоко улази у земљу па готово сва парчад распрснуте гранате остају у левку — Чешће распрснућем гранате само се рас-тресе земља а пенаправи се левак.

Убацивање из жлебни хаубица, корисно је и у пољу и у опсади. —

Хаубице од 16^{cm} још су глатке и имају муницију, — како ће се употребити наредиће се као и за 6 Ћаше.

Услови за добро гађање.

За тачно гађање сасвим је потребно:

- а) да је фишек тачно подмерен,
- б) да су гранате тачно израђене и са свим по пропису у лабораторији спремљене,
- в) да је употребљени барут исте јачине,
- г) да се тачно нишани и свака поправка систематично узимље,

д) да у целом послу влада хладнокрвност — Брзоћа највише шкоди тачности. Потпун резон најпотребнији је при пуцању.

е) да се према датој даљини тачно нађе угао и диоптер (за опредељен фишек), и на послетку;

ж) да даљина буде тачно опредељена.

Погрешка у оцени даљине умањава тачност. Ако се погреши у 100^m тад је тачност умањена за $\frac{1}{3}$ ако у 200^m тад је тачност умањена у $\frac{2}{3}$: погрешка у 300^m може донети то: да се никако у предмет непогађа. Вежбање у оцени даљине, као што се види врло је важно.

На оцену даљине од уплива је: **Степен осветљења предмета** — Нишани л' се на предмет. кад сунце стоји пред нама, тад нам предмет изгледа даљи је ли сунце за нама тад нам предмет изгледа ближи. Тако исто предмети јако осветљени изгледају нам ближи, тамнији даље.

Местност. У равници изгледају нам предмети ближи, низ брдо даљи а уз брдо опет ближи.

Својства атмосфере. Кад је бистро време изгледају нам предмети ближе, при мутном даље.

Погрешке у оцени даљине расту са даљином:

На $400-600^m$	погрешке су у	$30-40$
$600-800^m$	„ „	$70-80$
$800-1000$	„ „	100^m —

Кад је бистро време:

На 200^m познају се сви удови човека,

На 300^m невиди се лице човека, но се опет познаје глава, горњи и доњи труп тела, руке и сва двизања човека.

На 500^m познаје се глава, горњи и доњи труп.

На 600^m види се само човечија слика.

На 800^м виде се одстојања међ деловима фронта и сва двизања тих делова.

На 1000^м може се разликовати пешадија од коњице и движуће се оделење од стојећег.

За добро дејство артиљерије у рату, као најглавније примећује се ово:

1.) при обучавању војника у мирно доба у ономе што им је за рат потребно, ваља их тако учити, да они потпуно разумеју посао, који им је одређен да раде.

Потпуно разумевање посла повлачи радњу са разлогом — ова потирућу формално брзање рађа самосталност и смотреност у послу. — Иначе ненаучени војници и у самом рату исчекиваће да јим командир и даље показује како се пуни или нишани — а то је на штету добре дејству.

2.) При вежбању војника у гађању учити их да што боље на ближе даљине до 1000^м гађају, јер у том простору настаје и свршава се права криза. У то доба најпотребнија је хладнокрвност. — Непривикнути пак у мирно доба у место да у одсудном часу сатру непријатеља биће сами са својом батеријом сатрвени, — јер је хладнокрвност ишчезла тад, кад је потребна највећма.

3.) При гађању у рату никад не брзати већ ваља најпре све удесити и добро навишанити па онда од једном грунути на непријатеља. Тад је артиљерија гром, — две таке ватре сунуте на непријатеља жешће су од десет извршених на брзу руку. Снага артиљер. дејства не расте са бројем избачених метака већ са бројем погодака. — Број метака избачени на јуришећег непријатеља дејствује на њега морално али број погодака убија га и морално и физично.

(Наставиће се.)

О поступку једнога батаљона у разним бојним приликама с употребом четног колонског система, а с обзиром на данашње пушке.

(СВРШЕТАК).

V. Одбрана и напад на села.

Село ће се какво непосредно само онда да брани, кад се притежање његово хоће да осигура, дакле кад се хоћемо у њему да утврдимо. У осталом бојеви око села спадају више у бојеве око теснаца. Браниоц ће село, што га има да брани, посести, с непријатељске стране врло слабо, а међутим ће главни део своје силе наместити на излазима, како би непријатеља спречио у проласку и у његовоме развићу.

За непосредну одбрану каквога села уредио би се један батаљон овако: стрељачка чета посела би ивицу села с непријатељеве стране сразмерним стрељачким низом, који би се угњездио у ту находећим се зградама и у по каквим земљишним заклонима. Позади пак и недалеко од низа (најбоље на каквој улици, што село попреко пресеца) наместила би се подпора сва или одчести, према томе да ли само једна или више улица кроз село воде. — Једна чета пак употребила се да поседне сва места и куће, које би биле погодније за одбрану и одакле би се могле ваљано да бришу ватром главне селске комуникације. — Две чете опет наместиле би се на обојим странама села, и то што могу згодије, а близу места, где се свршава каква селска попречна улица. — Још даље

натраг дошла би једна чета као резерва, и то на каквоме згодном месту на главној ивици, где би могли у исто време стати и спојени чаркаши за непосредну употребу батаљонског заповедника, који би се по правилу задржавао код резерве.

Здања, што би их посела густа одељења, удесила би се, према времену и околностима, овако: најпре би се затворили и утврдили сви улази. Један део одо те посаде употребио би се, да поседне прозоре и отворе на свима спратовима са по неким бројем војника, одакле би ови у заклону иза стављених каквих предмета пуцали на нападача. Остатак пак целог одељења наместио би се у унутрашњости здања као резерва, како би се могла супрот ставити непријатељу, кад би успео да на ма којој тачци продре. — Окром овога ваља се и постарати и за раније приуготовити, да се пожар који би се изродио, може одмах угасити.

Кад непријатељ на село нападне, онда ће га дочекати прво низ стрељачке чете и браниће упорно свој положај, чему ће припомагати снажно и густе подпоре, излазењем јуначки на мегдан густим непријатељским одељењима, која хтедну продрети, и сузбијајући их ватром и бајонетом. Но ако чета мора да узмакне испред јаче непријатељске силе, онда ће се она повлачити натраг ка резерви. Поједине стрељачке десетине ваља да гледе да промакну кроз по какве позадне зграде за коју целъ треба да још пре боја пронађу згодне путове. Кад стрељачка чета дође до кућа, што су поседнуте онда ће и она ту да заузме положај сходан околностима. Но ако би је и овде непријатељ

сузбио, онда се до резерве неће никако заустављати и умаћи ће брзо к овој, те ће се позади ње опет искупити. Међу тим пак ова обориће једном плотун на непријатеља па ће онда налетети одмах на њ бајонетом и сузбити га ако може, И ако јој то испадне за руком, она ће онда гонити противника чак до излаза из села, па ће онда ту заузети положај, што га је пре имала стрељачка чета а међутим ће се батаљон под њеним окриљем уредити и спремити против повтореног напада, при чему ће се стрељачка чета употребити као резерва. Но ако непријатељ тај напад одбије, онда нема другога спасења до брзо одступити и дохватити се чистине, како би се батаљон ту изван домашаја непријатељске ватре опет искупио и уредио што се може учинити и под окриљем чаркаша, ако нису још употребљени, и то тако да ови истрче брзо напред, па да се наместе иза каквог заклона те да одатле дочекају ватром надирућег непријатеља и да га зауставе, а то с тим пре могу постићи што ће се овај са прошлице тешко упуштати даље у јак напад.

Чете што су намештене на обојим странама села, гледаће да не даду противнику да продре у село, нарочито са страна а у исто време употребиће и прилику, те ће напасти с бока на противника, што спреда продре, а то може, ма и са малим одељењима бити од успеха нарочито онда, кад се резерва лати последњег напада, као што је и горе примењено. — Но ако би се непријатељ окренуо с надмоћношћу на те чете, тако да морадну напослетку испред њега узмаћи, онда ће се они повући иза села

к тачци, коју буде батаљонски заповедник определио још унапред за искуп у случају неуспеха у одбрани. Само треба заповедника одма о томе извести,

Одељења што су одређена да поседну здања, ваља да се у њима држе чврсто; она ће та без нарочите више заповести само онда смети напустити, кад се исцрпе већ сва одбранителна сретства и кад их непријатељ крајње притесни својом надмоћношћу, тако да се не могу више држати. Одступање то из здања, у таким случајима биваће на увек уговорени знак и у правцу, који је још унапред означен. При овоме ће сваки поједини човек или десетарија гледати по могућству да измакне, па да се споји с резервом својом, која ће се упети да разкрчи себи пута бајонетом, и ако јој то испадне за руком, да ма где било дође до батаљона чији ће заповедник у осталом издати заповест за даље напуштање чим се реши, да село мане и да одступи.

У целој овоме боју око одбране села ваља батаљонски заповедник свом снагом да настојава да се при томе развије највећа дејателност и срчба код свију одбранителних одељења. Од његове енергије и од његове вештине у наређењима зависи поглавито да се одржи село, чији губитак може да буде од велике и опште важности и које ће се можда тек с великим жртвама моћи понова опет задобити. Тако што може на име да буде онда, кад се батаљон бије у свези са другим још трупима, којима село служи као подпорна или наслона тачка.

За **напад** на тако брањено село уредио би се батаљон овако, кад се с бочним нападом нема бог

зна каква изгледа за успех: Напред истурио би се низ стрељачке чете са остатком од ове као подпором у густо постројеним водовима; даље пак позади иза средине и обојих крила низовљевих наместила би се по једна чета, а још даље опет натраг иза средине целог једна чета као резерва. Чаркаши стали би на једноме крилу низовљевом, да би својом смртоносном ватром приуговорили и олакшали напад овоме.

Прелазећи у напад низ ће гледати, да се у нагломе налету докопа севске ивице, а нарочито испадних њених делова у чему ћега подпомагати и заштићавати следећа му густа одељења, која ће у току боја снажно и срчано суделовати, где и како околности узишту и дозволе. Чета што се налази иза средине низовљеве јурнуће нагло на улаз у село, те ту сузбити подпорно одељење непријатељског низа које јој се на супрот укаже и гледа ће, ако у току боја наиђе на какво здање, које је непријатељ посео, да га заузме, за коју цел расуће одма у низ један свој вод па ће га наместити да бије из пушака непријатеља, који се на отворима кућним угледа; сама пак са својим густим делом понашти ће се да се у колико може заклоњено приближи затвореним и утврђеним улазима, па да на њи навали и продре у здање те да тако растера у унутрашњости овога намештену резерву и да принуди посаду да одступи. Ако у речи стојећој чети неиспадне обоје за руком, онда ваља да заузме мотрећи положај, па да гледа да својом ватром нанесе што више штете своме противнику и да му предусећа осујети.

Чете што се наоде на крилима низовљевим ваља

једнако да кушају да продру напред, како би доводењем у опасност бокове браниочеве олакшали напад с фронта и приморали непријатељске подпоре да узмакну или пак да их одсеку. Ако која од њих наиђе на по какву надмоћнију силу непријатељску, онда треба одмах да извести о томе батаљонског заповедника, који се по правилу налази код резерве, те да овај тада шта треба нареди.

Кад се с нападом успе и село освоји онда ће заповедник учинити нужне мере да притежање села себи осугура (где на име спада и очишћење здања у којима је још по где где непријатељ заостао), при чему ће поступити одприлике онако, као што је напред казао за браниоца. У гонење пак неће се никакo упуштати, ако га особито згодне околности на то не позову.

Ако је напад на фронт тежак, онда треба предпоставити бочни напад, у колико га местне (локалне) околности дозвољавају, и то с тим више што ће се тиме покварити браниочев планови и приуготове.

У таквоме случају добро је, да се стрељачка чета, с другом једном подаје као подпором, и чаркаши поставе против фронта непријатељског, а с осталим пак трима четама да се противник нападне с бока.

Ако напад уопште неиспадне за руком, онда се треба села одмах оканути, па за ту цел дају надлежне знаке и разаслати заповести да се и густа одељења и стрелци искупе код резерве, те да се образују опет чете и батаљон.

VI. Одбрана и напад на барерију.

Батаљон који има задатак да брани батеријска оруђа, заузеће такав положај, да дође изван линије, у којој непријатељски топови пуцају на наше, не-изгубивши тиме из обзира ни постижење своје цели, јер је сигурност батаљонова при томе уопште у под-чињеном одношају на супрам заштићења батерије. Међутим пак ваља војницима његовим дозволити да чучну или да полегну, ако тиме могу добити коли-когод заклона на земљишту.

Важно је при томе да се гледа да противник незна баш поуздано где се батаљон наместио, како би га тиме навели можда да раздели своје силе или да иначе друго што погрешно учини, те да га онда тако раздвојеног лакше потучемо, или у какве друге неприлике наведемо. Међутим пак могло би може бити испасти за руком и да га дрским изласком на сусрет му уплетемо у најзгоднијем домашају батеријском у ватрену борбу, те да га тако задржимо и знатно оштетимо. Увек при одбрани ваља да влада мишлење, да ће батерија само онда пасти кад и батаљон, па с тога овај и ваља да усугуби све своје силе да нападача побије; шта више то мњење треба да остане баш и онда кад је батерију притеснило какво друго омање непријатељско одељење, или кад је можда баш и пропала за који тренутак. Она ће опет сама по себи доћи у наше руке, чим ми побијемо главни део непријатељев.

Кад на батерију напада пешадија, онда ће батаљон предати непосредну одбрану њену одчести ње-

ним сопственим силама одчести стрељачкој чети, чији ће се стрељачки низ наместити између, са стране или пред топовима према томе како земљиште буде захтевало, — а одчести пак чаркашима, који ће се поставити онако, како им за дејство понајзгодније буде.

Кад се непријатељски главни део приближи одприлике на 600—800 корака онда ће и стрелци у низу и чаркаши, концентровати на њ своју ватру а батаљону је главни задатак да га надвлада. Овај ће отворити своју ватру чим противник дође на 500 корака па ће је продужити, док му се непримакне на 50 корака, а онда ће пак јурнути на њ одважно с бајонетом.

Кад се непријатељ да у бегство, онда ће га гонити стрељачки низ, ако се тиме несмеће топовском дејству, само то и тада несме далеко бити; чаркаши неће при томе напуштати свој положај: но ће се одатле мећати из пушака за непријатељем докле га гођ могу дохватити; батаљон ће се међутим уредити опет у своме пређашњем положају.

Но ако напротив батаљон подлегне у борби, онда ће он гледати да се под окриљем стрељачкога низа и чаркаша повуче брзо натраг, те да се ван домања непријатељске ватре опет уреди и са по каквом помоћи, која ће му може бити доћи, покуша да опет поврати топове што му их је непријатељ одузео.

Противу коњичког напада заузеће батаљон у четворопољноме строју такав положај прама батерији, да му ова дође у згодан дохват његове ватре.

Кад пак батаљон има сам да напада на какву батерију, онда ће се он придржавати следећих пра-

вила; прво и прво гледаће да се колико је год могуће заклоњено примиче батерији, па кад јој се прикучи на одприлике 1000 корака или још и ближе ако земљиште подаје заклона онда ће се постројити за напад овако: понајпре ваља истурити чаркаше на згодне тачке, да одатле бију батерију, а навластито њену послугу. Напред пак ићиће стрељачка чета у стрељачкоме низу са подпорама, а за њом на 200 корака батаљон са три чете у четној колонској линији и са једном у резерви.

Стрељачка чета упутиће се нагло за непосредан напад на батерију, а батаљон ићи ће у истом маршевном правцу све дотле док несазна где је заштита батеријска засела, па кад то докучи, а он ће се онда окренути онамо, па ће је напасти смотрено с одважно на такав начин како ће моћи брзо бити и њоме готов; само при томе ваља да избегава да се с непријатељем упушта у пушчану борбу, кад је у исто време и у згодноме дохвату његових топова. Највеће старање треба батаљон да обрати на то, да заштиту батеријску с попришта растера па ће му онда и добитак батерије бити сигуран.

За време докле се ово овако збива чаркаши ће једнако пуцати на батерију и тек ће онда престати, кад стрељачки низ или густе део батаљонов маскује батерију. Они ће остати у своме положају, док год се невиди како ће напад испасти. Ако испадне повољно, он ће се присајузити батаљону, а ако пак испадне рђаво, он ће заклањати одступ овоме својом ватром.

Кад заштита батеријска буде сузбијена, онда ће

је гонити стрељачка чета, али не сувише далеко; међутим пак батаљон ће се брзо с нова уредити, како би се могао одупрети нападима непријатељским, ако би овај хтео да поврати своју изгубљену батерију. Ову пак ваља или окренути против непријатеља, или ако се види да се неможе одржати, склонити где год на нашој страни, или, ако се ни то неможе учинити, а оно је покварити, или свакако бар за моменталну употребу учинити неупотребљивом.

Ако на против непријатељ напад одбије онда ће се батаљон повући брзо натраг, те се ту ван до-машаја непријатељске ватре опет уредити и по околностима за нова предузећа спремити.

Бочни напади на батерију могу се врло корисно употребити, само ако их стање ствари допушта. Поступак при томе био би подобан ономе што је описан цотање напред код напада на село.

VII. Одбрана и напад на шанац.

За одбрану шанца уредио би се батаљон овако: Стрељачка чета, помешана са чаркашима, посела би банкет. Ако је шанац натраг отворен онда ће се батаљон поставити на 50 корака иза њега у четним колонама па ће одатле у нужним случајима подпомагати стрељачку чету или одашиљати сразмерна густа одељења, да у близини шанчевој нападну с бокова на јуришућег непријатеља, те да му тако напад ослабе и да га сузбију. Кад се ова цел постигне, онда одељења та неће непријатеља гонити, него ће се вратити опет ка резерви.

Кад је шанац затворен онда ће се за непосредно подпомагање оних, што су понаместани на банкету, поставити густа одељења на разним странама, да би на непријатеља, кад негде продре, с бајонетом напали и сузбили га. Остатак батаљонов стајаће као резерва у маси за наступајуће околности. Одбранителне припреме треба у колико је више могуће унапред још уредити, да би, у случају кад непријатељ продре свако одељење знало, шта му ваља радити, те да неочекује даље заповести но да може одмах на посао прећи.

Батаљонски заповедник задржава ће се обично код резерве и одатле ће руководити одбраном, при чему ваља да утуби као нарочито правило: да сва средства што му стоје на расположену употребљава смотрено и штедљиво, једно да би тако одклонио сметње и зле последице што би се могле отуда после изродити, а друго и да би, где год је само могуће, сачувао за последњи тренутак. понеки свеж део војске — Кад се напад одбије онда је најважније, да се поремећени ред брзо опет повати и да се сва одељења врате опет у своја првашња стања, као и пре напада како би се удесила противу нових насртаја са стране непријатељеве.

Кад непријатељ одпочне напад. онда ће чаркаши, кад се густе део непријатељев приближи на одприлике 1000 корака, оборити на њ ватру, уз коју ће пристати са својом и остали браниоци са банкета кад се непријатељ примакне до на 500 корака. А кад се пак овај у јуришу дохвати грудобрана, онда ће браниоци с места ускочити на венац, па ће се

ту шњим ухватити у коштац и свом силом упети да га одатле сузбију. Но ако овоме при свем том изађе за руком да продре онда ће одмах полетети дотична резервна одељења, да га устукну. Ако браниоц успе те одбије јуриш, онда ће чаркаши, који ће се опет на банкет повратити, испратити одступајућег непријатеља са жестоком ватром. Ал ако напротив подлегне батаљон онда се он може, са ту претрпљених окршаја, сматрати као распрштан, па зато му и ваља гледати да по могућству одступи, и да потражи заклона или у оближњих каквих позадних трупа, или пак у земљишту, како би се опет уредио.

За **напад** на шанац удесио би се батаљон овако: Напред би ишла стрељачка чета, од које би се два вода расула у низ, а два образовала подпоре иза крила овога; њој би следовале три чете у колонској линији, а иза њих ишла би једна чета као резерва, која би имала нарочито определење, да одбија непријатељске бочне нападе, да му свлада резерву иза шанца или бар да јој сав позор и дејство на се привуче, како би се тиме олакшао главни **напад**. Чаркаши заузели би са стране батаљона у надлежној даљини од шанца што заклоњенији положај, па би одатле управили ватру на послугу топовску, ако би ових било, а иначе на браниоце грудобранске.

Нападање ваља да буде одважно нагло и да се незадржава много ватром. Кад се дође до ровске ивице онда ће стрелци у низу смицати свакога браниоца, који год се укаже, а међутим ће подпорни водови ускочити јуначки у ров и полетети уз грудобран, па ће онда, кад се на тај испну, продрети и

у шанац, те браниоца бајонетом надвладати. Од оних трију чета у колонској линији, две ће се спојити у јуришну колону, па ће напасти непосредно на шанац, а међутим ће она трећа обићи око шанца, да би на њ са страг напала и да би растерала иза њега налазећу се резерву.

Ако напад испадне за руком, онда ће се батаљон пре свега опет уредити, па затим одма удесити нужне припреме, да се у притежању шанца осигура. У те припреме спадало би и да се гркљан шанчев, ако је овај затворен, ма којим начином опбарикадује сретствима, која се нађу при руци те да се тако пролаз затвори, — Но ако напротив напад неиспадне за руком, онда ће се сва одељења батаљонова повући брзо натраг, те да се ван домашаја непријатељске ватре опет искупе и уреде.

Ми смо овај чланак написали не као „рецепт“ за поједине случаје, него смо само приближно нацртали, начин, на који би се могао најбоље да употреби четни колонски систем у свези са поправљеним ватреним оружијем; јер то је једно досад још отворено питање, чије темељно разрешење биће од велика значаја за будуће ратове.

ПРЕВЕО С НЕМАЧКОГ,

Младен Јанковић

штабни поручик.

Подофицирске школе за артилерију.

Који хоће данас да ваљано војује, пре свега мора да је и умно и материјално спреман; и хоће ли да добије вероватнога успеха у војевању, морају обе те снаге бити постепено заступљене у свакога члана његове војске. У колико који род војске има својих особина другачијих од осталих и у колико је који сложенији у својој спреми, у толико једна или друга од отих снага ваља да је јаче у појединача заступљена. То је основ вероватним успесима.

Ако часком погледимо на особине главних родова војске. приметимо у главном ово:

Код пешадије ваља спремити војника за пушку и ову за његову снагу.

Код коњице војник ваља да влада собом и коњем и сружјем.

Код артилерије собом, коњем, запрегом, оружјем и његовом спремом.

Без сумње је, да од отих родова оружја артилерија највише спреме захтева, дакле на њу ваља да се и напрезања највише положи. Још ако овоме додамо и ту истину, да успех пешадије или коњице не стоји до појединога војника, већ до скупнога сагласнога њеновога рада; а на против добро дејство једнога топа стоји и до појединога његовога послужитеља, — излази, да овај род оружја највише деликатности захтева, дакле да на изображавање његово и највише умне спреме ваља поклонити.

Да ли ће ма који род војске бити према своје оружју корисно употребљив, највише стоји до њего-

вога кадра. Кадар је мерило војсци, и ако смо њега према бојним захтевима што ваљаније спремили, можемо с највећом вероватношћу и на поузданост целе војске рачунити. Да је изображаваће кадра посао важан и да му неге највише поклонити ваља, о томе ни један озбиљан војник не сумња, па дакле ни о томе, да ли су нам подофицирске школе потребне. Чини нам се да би учинили само излишан посао кад би хтели доказивати за што су нам подофицирске школе потребне, или, ако ништа друго а оно би можда појавили ту мисао, да се њихова потреба свуда не осећа онолико колико, колико оне заиста заслужују.

Ми смо о потреби подофицирских школа, нарочито у нашој струци, убеђени. И ма да су онде засад код нас у неколико и заступљене, опет ћемо да изнесемо своје мишлење о томе какве ваља да су оне; а из овога моћи ће се одприлике увидети у колико садање наше подоф. школе својој цели одговарају.

По нашем схватању у свакој школи ваља да се огледа ово:

Цел. Дакле да знамо са каквом спремом и са каквим умним развићем хоћемо да нам ученици по свршетку школе буду, те да их и на извесан посао употребити можемо.

Предавања да су према цели школе удешена.

За извесна предавања ваља да су и ваљани наставници одређени.

Да су за та предавања и ученици одприлике спремни.

Сва предавања једнога курса да су међусобом и са практиком повезана, те да ученици учећи један

предмет налазе помоћ или употребу у другом предмету. А тако исто да предавања једнога курса буду у колико је могуће повезана са онима што ће идужега курса доћи.

Наставници да познају нарав и навике својих ученика, да своја предавања и према томе удесе.

Долазак ученика да буде редован. Ово би био основ свакој и особито нашој подофицирској школи. Недостајели нам штогод од назначенога и успех биће нам већи или мањи у колико је недостатак мањи или значајнији.

Цељ наших подофицирских школа чиста је, ми хоћемо да нам оне дају ваљане и употребљиве капларе, поднареднике и нареднике.

Од тих чинова захтева се постепено више знање и увиђавности, па по томе и школа подофицирска ваља да се раздели на три курса. Ми ћемо мало после побројати предмете који би се у школи предавали, а сада мислимо да би добро било кад би наши садањи подофицири тај курс свршили, наравно што коме припада. То да буде овако, или да сваки чин свој курс, сврши или да поднаредници и наредници сврше још и курс капларски и поднареднички или и нареднички. У колико познајемо њиову спрему ми би били за овај други начин, а затим да се пређе на редовно учење курсова овако:

Свакоме нижем чину законом је одређено колико времена у том чину пробивати мора, па тек већи да добије. И по томе ниједан од редова не може постати капларом пре док поред доброг владања и капларски курс не сврши и испит пред комисијом ваљано положи. Овако исто и за поднареднике нареднике, и —

У школи да се предају предмети ови:

1.) **Пољска служба артиљерије**, где да дође: марш у обично време; осигиравање марша у непријатељској земљи или у близини непријатељеве војске; савлађивање путних незгодних прелаза; грађење малих мостића преко потока и јаруга; поступак у путу са људима и коњима; правила марша; долазак на конач; смештај у бивак, логор и у кантовање; набавка ране у својој и у непр. земљи; лечење коња од обичних болести; подкивање; подизање топовских заклона; површно познавање пешачких пољских утврђења; руковање са топовима у битци; бирање zgodних положаја; употребљавање метака; онеспособљавање топова за дејство, и т. д.

Све ово да се и у пракци види.

2.) **Техничка служба**. Наши топови и лафети и њихове размере и чување; гађање на предмете видне и не видне кад ови положено или дубље стоје — руковање са диоптером и квадрантом —; познавање барута и муниције, употреба њихова и чување; Познавање, употребљење и чување кожнога материјала, и т. д. а што је нужно да се и у пракци види.

3.) **Екзерцирна правала**: сва артилер. правила но у нечем преиначена; познавање главних стројева пешачких и коњичких, у колико би они на избор метака уплива имали.

4.) **Гарнизонска служба**.

5.) **домаћа-унутрашња-служба**.

6.) **Рачуница**. Основни рачун, прости и десетни разломци.

7.) **Геометриско цртање**, познавање метровске и хватне мере и њихове међусобне примене; познавање

главних геометр. слика и њихова својства, у колико би то за топографско цртање било нужно; снимање мањих местних предмета и читање; нешто из практичне геометрије.

8.) **Административна преписка.** војничка у кратко.

9.) **Историја Срба.**

10. **Војнички закон.**

Овде смо побројали предмете које би у нашим подоф. школама ваљало предавати; ни смо се хтели упуштати у распоред предмета по курсовима, што мислимо, да би то наставници могли најбоље да учине.

За ове предмете ваљало би одредити и наставнике, и ови би се могли саставити од батеријски и окружних официра. Они би дужни били да још пре почетка школе поднесу израђене предмете или њихов програм на преглед известној комисији, која би била састављена из стручних официра.

Из броја назначених предмета и наставника и из потребнога већег броја ученика види се, да би садањи раштркани распоред батерија врло незгодан био. Први услов за обстанак ових школа тај је да се све батерије по Србији а тако исто и пољске батерије скупе у извесна и таква места, где би поред осталих удесних околности израна и смештај људи и коња јевтин био. У колико познајемо подесности у том смислу ми смо за ова места.

Београд За себе, Смедерево и Пожаревац

Крагујевац за себе, Јагодину, Ђуприју и г. Милановац.

Карановац за себе, Ужице, Чачак и Крушевац.
Ваљево за себе, Шабац и Лозницу.

Заичар за себе Ноготин Алексинач, и Њажевац.

Даљина сасредних места далека је одприлике два добра марша.

Пошто се јесењска упражнења са народном војском сврше, све батерије одпutowале би на свршетку месеца октобра у означена места, тако да 1-га Новембра школе одпочети могу. После четири или 5, месеца, за које би могао већ по један курс школски свршити, батерије враћале би се на своја садања места, где би пролећна упражнења са народном војском одпочели.

Разуме се да би било трошка новчаногa сбог премештаја и смештаја батерија, али мислимо да би он према користима био мален, дакле не би ваљало жалити дати мање а добити више, озобито, што означени места и своју стратигијску важност имају. А још боље би било, кад би батерије у тима местима стално становале, и само се тада у своја окружија разашиљале кад учења са народном војском одпочну.

Користи оваквога распореда биле би ове:

- 1.) Добили би ваљане и употребљиве ниже чиновне.
- 2.) Један исти поглед наставника и ученика на практичан артил. посао.
- 3.) Свима нижим чиновима учињена је прилика да се у својој струци дотерају, и строги испит праведно се од њих зактевати може.
- 4.) У означеним местима могла би се саставити и официрска предавања.
- 5.) Добија се већа сагласност и јединство; ред војнички јача.

6.) Већа корист и по саму народну војску.

Овако мислимо ми о подофицирским школама у нашој струци, а да ли смо погодили поред добре намере и удесан правац, нека пресуде они, који се тога интересују.

Путниковић.

Десетник у стрељачком низу,

по једној аустријској књижици за наша правила (I. део) удесио

Адолфо Сертић.

65. У свим овим случајима ваља да десетници и остале старешине најенергичније на то мотре, да се свака узалудна паљба прекине и да се о том издато наређење одма и врши.

66. Случаји у којим је стрељцу дозвољено без заповести пуцати, следећи су:

1. Кад би непријатељ упрепастио или се с' бока изненадно показао, те да би тако од стрељца избачени метак као знак узбуне служио.

2. Кад стрељац дође у положај да непријатељског официра с' успехом погодити може.

3. За личну одбрану своју.

67. Ово су случаји у којим је дозвољено и старешини да употреби своје оружје; иначе треба да он само надзирава стрељце. да назначи цел, одстојање исте и висину, која ваља да се узме на великом нишану односно одстојању, да строго забрањују узалудно трошење муниције, да се брине

за благовремену накнаду исте и да ју одузимљу од рањених или војника, који су погинули и да ју на остале стрелце поделе и на послед да се старају да се **муниција од подпоре** доноси. —

68. Одстојања, на која стрелци могу да пуцају, следећа су:

На стрелце: и то на главу иза заклона
 стојећих до на 200 корака } само спо-
 на полу заклоњене до на 300 корака } собнији
 на оне који нису закл. до на 400 корака } стрелци.

На стрелце који немају заклона до на 300 корака могу да пуцају **сви** стрелци.

На поједине **коњанике**: нарочито кад се с' бока могу да да погоде до на 400 корака **сви** стрелци.

На **јашуће офицере**: до на 600 корака само **способнији** стрелци.

На **мала оделења** — ширине вода — до на 500 к. и то **сви** стрелци.

На **оделења веће дубљине** (четне колоне) до на 600 корака само **способнији** стрелци.

На **још већа одељења** до на 900 корака само **способнији** стрелци.

69. Одстојања на која могу одељења стојећа у **смакнутом строју** да одпочну **паљбу**:

а) врстачну паљбу:

На **већа незаклоњена одељења** (баталиони ескадрон, батерију) до на 400 корака.

На **мања одељења** (чету, вод) до на 300 к.

б) паљба с редовима:

На **стајаће батаљоне** до на . . . 600 к.

На **полузаклоњене чете** до на . . . 400 к.

Х. Двизање у боју.

70. Неузимајући у рачун промену места за неколико корака, њим се у боју креће с' намером, да би посео какви положај лежећи пред иза или косо од већ заузетог.

Положај, у ком су се стрелци угњездили и који је згодан за успешно дејство ватре и што одаје добар заклон, мења се само сљед важних узрока и никад тога ради, да би се низ н. п. за 50 корака ка непријаттљу приближио.

71. Оно ново место, на ком треба да се стрелци — било то при наступу или при одступању — опет угњезде, назначује десетник пре одпочинања движења стрелцима, а ови се старају да дођу у тај положај употребљавајући што боље заклоне земљишта преко ког прелазе, но без застајања. Дошавши у нови положај стрелци ће одма одпочети и продужити паљбу.

72. Стоји до кроја земљишта, дал' ће се стрелац двизати сагнут, шуњајући се или пузећи, с' убрженим или с' трчећим кораком. (т. 96 — 102:)

73. Може се рећи, да је боље, што се стрелци од једног положаја до другог по могућности што брже крећу.

Наступање се извршава по команди или знаком: „напред!“ а зауставља се у чистој местности по команди или знаком: „стој!“ За одступање командује се или даје се знак: „назад!“. — А и остала движења: „десно! лево! полудесно! полудево!“ као и заодење бива по начелима за смакнути строј означена (§. 43. §. 44. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49:)

74. Трчећи корак несме се никако при одступању употребити (§. 44. т. 456:) изузимајући једини случај ако би већ неко одељење намешћено било као подпора (или управо као приватница) иза стрељаца, те би се знаком: „узбуна!“ стрељци назад позвали, да одкрију фронт, како би подпора могла одпочети наљбу; — а зато треба да она брзо одступа и да се на крилима подпоре што брже скупе. (§. 53. т. 501:)

75. Још се једанпут напомиње, да стрељци за време двизања непуцају, него тек онда кад су посели нови положај и пошто су ладнокрвно оценили нова одстојања. — *

Да се муниција неби узалудно трошила, десетник треба до почетка двизања да нареди да се паљба прекине.

76. Двизање од неколико, у међусобној свези стајаћих десетина подобно је двизању појединих. Командир низа брине се, да се при том двизању међусобна свеза одржи.

77. Врло ретко бива да се све десетине движу равномерно напред, косо или назад или у непроменљивом правцу. — Истина треба да се све десетине држе правца назначног им од командира низа, не ваља да се ипак свака поједина самостално движе и то тако како би се — одржавајући узајмну свезу — најбоље могло одговорити местним околностима. —

78. Ако има изгледа да десетник може заузети с' ползом какво згодно место пре него што би то

* Пешачка правила приписују, истина, двизање и „с' паљбом“ но треба да се има на уму, да су она списана пре него што су се усвојиле острагуше. —

било могуће одржавајући свезу са осталим десетинама, онда треба да се он без обзира на ситнице (као н. п. истовремено наступање:) користи с' таквом приликом.

79. Под особито добрим условима у какви предлежећи положај дошавша десетина, да осталим десетинама олакша насупање; но при даљем двизању она несме да изгуби из вида одржање свезе са суседним десетинама. —

80. Свеза између појединих делова низа несме никад да се изгуби, но где би то се случајно уде-сило, дужност је десетника да одма поправе учињену погрешку.

81. Ако би се при двизању на већа одстојања десетине знатно размакле, онда треба да се одреде 2 стрелца, који ће се за одржање свезе налазити у средини тог растојања (§. 40. т. 433:). Нарочито у испресецаном земљшту с' хрђавим прегледом и при магловитом времену треба да се гледа на узајмну свезу. —

Ползовање са земљиштем.

82. Добра употреба земљишта у погледу на заклон и прикривање стрелца и иза њих стојећих одељења је од великог уплива на успех борбе.

83. Оцењивајући ползе каквог предела треба да се најпре на уму има умножење дејства паљбе и упрепастење непријатеља: па тек онда умањивање дејства непријатељске ватре и сачување од без-полезних губитака.

84. Вође треба да набљудавају да стрелци подчине сопствену сигурност увећању дејства ватре. Што

кад кад ненавикнуто око безизкустног војника готово неможе ни приметити, с' тим ће се вешт стрелац врло добро користити и тако у привидно чистом земљишту закљон наћи, употребљавајући га чучећи, клечећи, лежћи или пузећи (шуњајући се). Сваки је десетник дужин, да обрати пажњу војника на такове незнатне, но више пута веома важне закљоне и да их опомене на начин употребе.

85. У случају потребе десетник ваља да нај-енергичније од стрдлаца захтева, да **одма закљон оставе** и личну сигурност своју пожртвују, чим би се с' тим њиов задатак — непријатељу што више наудити — боље постићи могао.

А.) Употреба појединих земљишних предмета.

а.) у стајаћој борби.

86. **усамљена дрвећа** одају — по већем или мањем обиму стабла — више или мање добар закљон, но само с' преда а не у исто доба и с' бока. — Добро је **дкле**, да се стрелац **иза дрвећа** **клекне** или **легне**; — по ако би у последњем случају крој земљишта кварио добро гађање, онда стрелац кад хоће да **пуца**, треба да устане, да пушку опали па да **опет одма** **легне**. За нишањење ће се стрелац близо стабла поставити, леви лакат на дрво наслонити и с' десне стране истог нишапећи, тело иза стабла **замонити** и с' главом у толико извирити, колико је **з** добро нишањење нужно. —

Пошто и **поле таласаста подина** већи закљон а нарочито с' бока, **подаје** него ли **усамљена дрвета**,

то ће се ова употребити само у оскудици других предмета.

87. Ако треба да једно дрво закљања неколико стрелца, онда ће се најспособнији стрелац поставити непосредно иза истог и пуца ће, а остали ће позади клекнути или полегнуће се, додавајући пуцајућем муницију, мотрећи на **косо** стојећег непријатеља и употребљавајући сваки zgodни тренутак да му науди са добро састављеним метцима. Но где би ради близине непријатеља нужно било, да се одпочме **жешћа** паљба, онда престаје то ограничавање ватре на једног стрелца. —

88. У шумама стрелац стоји неколико корака иза **ивице** и тако да негуби добро дејство ватре.

89. Особито су добри закони **насипи** и **грудобрани** лежећи равноодстојно са положајем противника. — На њима стрелац клекне, легне или седне на од непријатеља противном нагибу тако, да преко венца нишанити може, и силази за пунење толико, да је сасвим заклоњен. —

90. **Зиди** и **чврсте** заграде дају такођер цели сходан заклон. До $4\frac{1}{2}'$, висине стрелац може још да стојећи преко зида пуца; но ако су виши, онда треба да се усечу **пушкарнице**. — При малом броју тако израђених пушкарница треба да се стрелци поделе и иза сваке поједине пушкарнице по неколико и то с' леве стране исте наместе. — Они ће пуцати изменце или ће се најбољи стрелац поставити иза пушкарнице пуцајући док се не замори па га други замени. —

Ако би противнику изпало за руком да се при-

краде до зида и ако су пушкарнице с' полне стране само толико узвишење, да се непријатељ лако пушке дочепати може, онда ју стрељац само у толико у пушкарницу удене да цев невири с' оне стране зида.

91. На **брежуљцима** и омањим узвишицама стрељци се наместе иза гребена тако, да су у стању прегледати предлежеће земљиште без да их противник опази. Ако је **врх** узвишице **раван**, онда треба да се стрељци иза гребена полегну.

Треба да се **увек предлежеће земљиште прегледава** и осматра; — ако би н. п. на крилу низа или иза какве узвишице постављени стрељци морали да се, бољег заклона ради, више натраг наместе а с' тим би се изгубио преглед предлежећег земљишта, онда ваља да најмање један стрељац у толико напред изпузи, да може осматрати удубљена места.

92. У **дубоким браздама**, које су равноодстојне са непријатељским положајем, стрељци се клекну или седну.

93. Стрељци се угњездују на подобни начин у **рововима**. — Ови су zgodни ако су косо, а још боље, ако су равноодстојни са положајем непријатеља.

Ако је ров дубљи но 4^1_2 , дакле тако дубок да стрељац из њега пуцати неможе, онда си он ископа у целисходној висини **рупу**, у којој он при пуцању стојећи преко горње ивице рова на противника гађа. — Тако дуго док нетреба да се жешћа паљба произведе, стрељац пуни пушку силазећи на дно рова.

При врло **благом нагибу** није нужно, да се рупа за стајање ископа, него се стрељац на нагиб тако седне или легне, да само с' главом из рова вири и да може још слободно нишанити.

При пунењу он се спусти на дно рова или се тако скучи да је подпуно заклоњен.

94. **Џбунови, трње, жива ограда, снопови, високо жито и. т. д.** истина небране од непријатељске ватре, но сакривају стрелца. Употребљавајући такве предмете бити ће добро да стрелац, чим је пушку опалио, одма место промени, како неби у ваздух одилазећи дим издао место где стоји. —

95. У подпуно равном, **отвореном земљишту** стрелац треба да легне и да буд какви већи предмет — ако би их било — употреби за наслон пушке.

б.) За време двизања (при нападу и при одступању):

96. Иза **незнатне узвишице, у малој удубљеници, у ниским Џбуновима, у жити** стрелац треба да чучне и да кадкад и стане, добро извиди и прегледа околину.

97. Иза **благих узвишица, у сасвим ниским џбуновима и у рововима** што нису дубоки, стрелац иде сагнут, добро памтећи си правац а пажљиво осматрајући савитке рова.

98. Иза **знатнијих висинских ланаца, у дубоким јаругама у удесном теснацу** се стрелац толико скучи да је подпуно заклоњен, незаборављајући да кадкад преко горњег краја тих предмета извиди и околину прегледа. —

99. **Пролазећи кроз село,** стрелац неиде средином пута него покрај кућа, осматрајући прозоре с' друге стране сокака. —

100. У **шумама,** које појединим људима дозвољавају слободно крећање, стрелац наступа (одступа)

Положај, који обезбеђује крила с' далеким прегледом или непрогазљивим препонама (н. пр. потоком, баруштином и т. д.), који заклања подпоре и резерве и олакшава међусобна подпомагања, свезу и узајамна приватања, такав положај је врло добар и згодан и тога ради треба да се и јуначки брани.

105. Где време дозвољава — а нарочито при чврстој одбрани — треба да се положај вештачки ојача н. пр. с подизањем малих грудобрана, стрељачких ровова, усецањем пушкарница у зиде, заграђивањем кућних улаза или мостова и т. д. (т. 90—93).

106. На таква предуготовлења, која с ашовом и пиуком, па и с тесаком лако изградити могу, несме да се заборави. На малим узвишицама, у рововима, јаругама, цигљанама, у цбуновима, у усамљеним кућама и т. д. ваља да се најпре све удаљи што би могло препречити добру употребу ватреног оружја па онда да се удесе за добар заклон.

107. Што је земљиште више покривено и што више препречава изглед, као н. пр. шуме, то десетине морају да остану у све бољој међусобној свези да избегавају свако размакнивање. Подпоре треба да се у таквом случају до низа примакну, јер е двизање на таком земљишту тежко, па би се оне у случају потребе лако задоцнити могле, а иначе и близо стрељаца лако заклон наћи могу. Десетници треба да добро мотре на узајамну свезу (т. 26) и на обезбеђење крила (т. 26) из узрока што таково земљиште веома олакшава заобилажење.

XII. П о д п о р а.

108. Низу следујуће подпоре састоје се из **целог** или **полувода** и њиова је **цељ**: а) да **низ** на свима или само на најважнијим **точкама** **подкрепе** и тако произведу веће дејство **паљбе**; — тога ради они ће се употребити у **расутом**, а ређе у **смакнутом** **строју** (у овом н. пр. при одбрани уласка у село и т. д.) б.) **Да одступајући низ** **привате** у **каком** **згодном** **позади** **лежећем** **месту**. в.) **Да учествују при нападу с бајонетом** ако хоће да се **непријатељ** **изтера** из **каког** **згодног** **места**. г.) **Да низ промени**, кад би то **особито важни узроци** захтевали (н. пр. кад би изненадно наступила **оскудца** **муниције** или кад би **много** **стрелаца** **погинуло**).

109. На место у низ **расуте** **подпоре** **неодређује** се од **резерве** **друго одељење** као **подпора**.

110. **Командир** **подпоре** **треба** да **добро** **мoтpи** на **непријатеља** и **предузимања** **низа**, јер се **лако** **десити** **може** да он **дође** у **положај** да **самостално** **учествује** у **бој** н. пр. кад би **непријатељ** с **изненадним** **нападом** **низ** **надјачао** и **ред** **му** **пореметио**, да **низ** **привати** и **непријатеља** **бајонетом** **одбије**, или кад би **непријатељ** **намеравао** да **низ** **из** **положаја** **истер**, да с **нападом** с **бока** то **препреди**.

111. Да би **препредио** **заобилажење** или да би ово **благовремено** **приметио**, **командир** **подпоре** ће **поставити** **нужне** **страже** или ће **изаслати** **мање** **патроле**.

112. **Постројење** **подпоре** **удешава** се по на **земљишту** **налазећим** се **заклонима** и **потом** да се **подпора** у **сваком** **правцу** **двизати** **може**. — Она ће се **дакле** **постројити** у **колону** с **простим** или **удвојеним**

редовима или у фронт, у ком случају се поједини редови на већа растојања размакнути могу. (§. 40 т. 430).

113. У подпори стојећи војници носе пушке као што је то назначено у т. 44.

114. Избирајући положај командир не сме да заборави на заклон подпоре и да има у виду да подпору тако намести да је она у стању, благовремено низ подкрепити или у случају потребе приватити. Тога ради бити ће добро да се подпора намести иза средине или иза једног крила низа, кад кад ближе а кад кад даље од истог и то по том како захтевају околности боја или земљишта. (§. 40 т. 427).

Подпора може се такођер употребити за поседу какве важне, у линији низа лежеће тачке н. пр. улазка у село, у теснац и т. д.

116. Подпора се движе у сагласју с низом и у правцу, у ком је најмање изложена дејству ватре противника.

XIII. Р е з е р в а.

117. У смакнутом строју стојећа резерва има одређење да у случају одступања задржи надирућег непријатеља или да реши предуготовљени бој; — ако би ово за руком ишло, да гони противника или да у противном случају привати стрелце; — на послед да промени у подуже трајаћем боју заморени стрељачки низ, а нарочито онда кад би много губитка имао.

118. Ако је низ са дотичним подпорама у непосредној свези са главнином, онда ова образује резерву.

119. Резерва треба да до тренутка њезине употребе у заклону стоји, и ако овог не би имала, да се постави ван домашаја непријатељске ватре. -- Но ипак се она мора тако наместити, да је у стању благовремено учествовати у боју или приватити одсупајућа одељења.

XIV. П о д к р е п л е њ е.

120. У току боја може се десити да је нужно да се **умножи ватрено дејство низа**, а за то „подкрепљење“, употребљава се или цела подпора или нека част исте.

121. То умножење ватреног дејства (подкрепљење низа) може се постићи:

1). Да се **низ** у целој дужини, или само на неким местима **згусти**.

2). Да се **низ** на једном или на другом крилу **продужи**.

3). Да се — по ово бива веома ретко — у **низ** наместе у смакнутом строју стојећа одељења. —

122. Односно на точку 1) може се рећи да је **сгустење низа** у целој његовој протегнутости ређе нужно по подкрепљење **појединих** части истог н. п. **при одбрани** треба да се подкрепе оне точке, на које противник намерава да управи свој напад или с којих се предлежеће земљиште добро с ватром брисати може; — **при нападу** ваља да се подкрепе оне части низа, којим је задатак да са жешћом паљбом изтерају непријатеља с известних точака. —

123. Односно на точку 2.) **низ** треба да се **продужи** н. . при одбрани каквог повећег предела, ког

непријатељ не само с фронта него и с бока напада, при том савијајући за то одређене стрелце на лакат; — при нападу кад хоће да се непријатељско крило (фланка) заобиђе.

124. Односно на точку 3). у смакнутом строју стајаћа подпора наместиће се у линију низа само при одбрани улазка у село, у теснац и т. д.

125. Употребио се буд какви од ових начина за подреплење низа, увек треба да је командир подпоре са дотичним десетницима добро извешћен о задатку који треба да се реши а с тога је нужно да они добију односна упутства или пре боја или у тренутку кад се да знак или команда за подкреплење низа.

126. Кад хоће да се низ спусти, онда треба да се о том пре издате команде (знака) сви у низу стојећи десетници известе, како би они с примипцањем стрелаца на одговарајућим точкима предуговити могли место за стрелце одређене за подкреплење низа и како би препречити могли да се стрелци разних десетина помешају.

127. По команди или знаку „подкреплење!“ командује командир подпоре одма: „у стрелце — марш!“ Десетници разликују своје стрелце, водећи их у растојање с леве стране већ расутих десетина, или ако се то неможе, онде где они за сходно нађу, па чим места своја заузму, саображавају се у радњи са пређе расутим стрелцима. (§. 54. т. 503).

128. Кад треба да се само нека част подпоре распе у стрелце а да остале части остану позади стојећи у смакнутом строју, онда се о том још пре извршења мора известити командир подпоре или непо-

средно или помоћу за разношење заповести одређених војника. Н. п. може се командовати подпори: „**Подкрепљење низа са једном десетином!**“ — пошто је дотични десетник примио од командира низа нужна упутства, командује он расипање десетине на познати начин и води ју на назначено му место с' обзиром на брижљиву употребу земљишта. —

129. **Кад потреба подкрепљења престане,** командује се или се да знак: **подкрепљење назад!** По овој команди одступе они исти стрелци који су низ подкрепили, и построје се образујући подпору, чим дођу ван домашаја непријатељске ватре или у какви заклон (§.54. т. 504.)

103. Из низа повучени и у смакнути строј постројени стрелци треба да одма прегледају своје пушке, и да им се одма накнади потрошена муниција, или да број фишека који се код њих налазе, међусобно изједначе.

XV. Промена.

131. **Промена низа** може да буде потребна сљед оскудице муниције или сљед многих губитака у низу, а такођер из других, у боју се појављајућих узрока н. п. у случају кад треба да позади стојећа одељења привате низ или кад се пређе из одбране у напад па се с' резервом наступа.

132. **Промена низа за време ватреног боја** скопчана је са многим губтцима људи и са другим незгодама и с' тога је боље, да се муниција кад почне да наступа оскудица исте у низ доноси и на стрелце подели. —

133. **Промена** низа у већ заузетом положају може да буде општа или почастна. Обично треба да се за промену низа употреби нека част резерве или главнине, а само у ванредним случајима подпора. —

134. Ако се појави потреба промене свијух стрелца, онда се то врши по команди или знаку: „промена!“. Командир оне части која треба да смени низ, командије: „У стрелце — Марш!“ и по овом поступа се као при обичном расипању стрелца. Десетници воде стрелце у низ одговарајућим десетинама, и чим у низ дођу, стари стрелци одступе а нови заузму њихова места и продуже паљбу. (§. 54. т. 506).

135. Десетници за промену одређених десетина ваља да добро знаду, коју част низа треба да замене. О тим извешћени, воде они десетину у низ употребљавајући заклоне земљишта и означе сваком реду онај у низу стојећи ред, ког треба да промени.

Пре свршетка промене нитко не сме да одступи или да, датом наређењу против, у низу остине.

136. **Стари стрелци** построје се ван домашаја непријатељске ватре и воде се ка резерви (или образују подпору).

137. **Низ** се може променити и на тај начин да подпора или резерва поседе позади какви згодни положај, приватајући стрелце, који треба да одступе. За то ће се командовати или дати знак: „узбуна!“ и стрелци ће што брже на крила подпоре (резерве) трчати, да открију фронт исте, како би она могла одма одпочети паљбу на наступајућег непријатеља. (§. 53. т. 501).

Кад стрелци дођу до подпоре (резерве), они се поставе на крила у продуженом правцу прве врсте и од прилике на један корак један од другог, па производе паљбу. — (§. 53. т. 502).

138. **Трећи начин промене** је тај, кад браниоц каквог положаја, пошто је сузбио непријатеља. сам напада и тога ради неку част резерве пошаље пред низ, а овај са осталом резервом — остајући у заузетом положају — продужи паљбу док је могуће, па онда новом низу сљедује.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Покушаји са брзојавом у Шалонском стану.

(СВРШЕТАВ).

Један у земљу зачепркани кабао (телеграфско уже) од 3 километра дужине свезивао је кроз пуна 3 месеца стан логорског заповедника са оним главног команданта.

Ти подземни спроводци (*ligne rampante, fliegende Leitung*) показали су се као **особито добри** у оним случајима, где је нужно било, да се **кратка одстојања брзо са брзојавом сајузе.**

Кад је цар Наполеон — као обично сваке године — походио стан шалонски, била је стажара, одакле се је пазило на његов долазак, сајужена помоћу поземног спроводца (кабела) са батеријом одређеном за дочек царев. — У истом тренутку, кад је цар на међу логорску дошао опалила је батерија из топова.

У време самог маневровања брзојавна одељења су намешћавала спроводце и одржавала су непрекидну брзојавну свезу између главно-командујућег и дивизијара. — У обште су се заповести од мањег броја речи брзо саопштавале, но дуже пак заповести су због кратког одстојања и дангубе при одправљању депеше за дуже време трајале но што је нужно било, да их ђенералштабни официри устмено приме и саобште.

У маневри, на којој је и цар присуствовао, брзојавна су одељења сајужавала међусобно движеће се колоне са главним заповедником, а овог са станицом у Грен-Мурмелониу, па су најпосле депеше оправљали управо у Париз.

Брзојавно одељење придато једном ескадрону кавалерије, који је имао задатак, да осмотри предее до поља Атиле (8 километра даљине) следовало је узастопце ескадрону са својим радом око намешћања и извештавало је у исто доба главно-командујућег о послу провидујућег одељења.

У Јунију месецу развило је брдско брзојавно одељење кабао на врло извијуганом путу између логора и села Гран-Сен-Хилера, провлачећи брзојавно уже кроз шаторе у самом логору, кроз шумице и трњике и попреко путове на одстојање 8—9 километара. Та брзојавна линија није се кварила, него се је сутра дан сајузила са главном станицом брзојавном у логору и са брзојавном станицом у селу. Сотом брзојавном пругом сајузила су се још два места, и то Обрив (Anberive) — 7 километара далеко — и Сип (Suippes) које одстоји 8 километара. Намешћено

је било дакле 24 километара кабела, који је од чести на земљи лежао, а од части обвијен био око мотака и утврђен за дрво и пролазећи кроз 2 реке и 4 села.

Кореспонденција је врло брзо и точно текла, и кабао, из јутра развит, био је у вече већ скинут и смотан.

Најпосле је следећи — најважнији и најзначајнији покушај чињен.

На источној страни шалонског стана уздижу се под именом: „*Montagnes et forêts de Reims*“ познати мали брежуљчићи, који су обрасли с трњем и шибљем, који су испресеци с јаругама и што су скоро 250 метара високи. Они заузимају простор између Рајмса и Епернеја, и на њиховим источним нагибам а са виноградима засађеним лежи село Верзи (*Verzy*). Пут између Верзија и Гран-Мурмелона испресеци је са попречним и готово равноодстојним пругама као са железницом од Шалона у Рајмс, од између шумица и трња текуће Везле (*Vesles*), од канала са високим обалама који сајужавају Марну и Лезну и најпосле од горе-именоватих брежуљака. Дужина пута, урачунавајући и кривине његове, износи 24 километра.

30. Јулија се је брзојавно оделење саставило од за рат потребног броја људи, и т. 4 официра, 2 брзојавна чиновника, 66 војника, 5 кола (од којих су једна за фураж и пртљаг била) и 30 коња и мазага — понело се је ране и фураж за 24 сахата.

Ваздушни спроводац (*ligne suspendu, Luftleitung*) од 7—8 километара дужине намешћен је још дан пре и то през апада сунца до железнице, која пресеца ста-

ниште. У поноћи, и ако је јака помрчина била, кренуло се је брзојавно одељење и дошло је у 1 сахат по поноћи до краја ваздушног спроводца. одакле је одма почело намешћавати подземни спроводац (кабел) до зоре служећи се при раду са фенерима. — У 6 сахата из јутра довршило је посао и цело одељење се је скупило на пиаци Верзејској, где се и улогорило. — Кабел је пролазио кроз села Мурмелон-леп'тит, Сет-сол, леп'тит-лож, Верзи, кроз реку Шне, кроз канал преко много путова. Сем ваздушног спроводца до логорске границе употребљен је кабел, који је само водећи кроз села над земљом утврђен био. На целој овој брзојавној прузи биле су само 2 страже — свака из једног подофицира са 4 редова — одређене за настојавање, да се линија неби прекинула. — Та брзојавна пруга употребила се је за 36 сахати за одправљање депеша и одговорила је свестраним захтевама. Подофицири употребљавали су се такођер за одправљање депеша. —

1. Августа у 5 сахати је то одељење посело да квари намешћену брзојавну линију, и било је у 10 и по сахати у логору, пошто је рад свршило.

Покушаји у шалонском стану доказали су, да се за један сахат од ваздушног спроводца 2 километра, а од поземног (кабела) 5 километара на прилично чистом земљишту наместити могу. —

А. Сертић.